

BALOGH LÁSZLÓ

Széljegyzetek a magyarság 10. századi történelméhez

A magyarság és a Bizánci Birodalom 10. század eleji kapcsolataira kevés információval rendelkezünk. Így sok esetben egy-egy forrás alapján kénytelenek a kutatók állást foglalni abban a kérdésben, hogy a két hatalom ellenséges vagy éppen baráti, szövetségesi viszonyban állt-e egymással.

A magyarság 927. évi itáliai hadjárata során is egy ilyen helyzet állt elő. Ebben az évben – a *Benedicti Sancti Andreae monachi chronicon* szerint – X. János pápa (914–928) és testvére, Petrus márki egy magyar sereg segítségével szerezte vissza – még ha rövid időre is – a hatalmat Rómában.¹ Erre az évre vonatkoztatva Romualdo Salernitano elmondja, hogy a magyarok Apuliába mentek, és Oria és Taranto városát is elfoglalták.² Több kutató is ez alapján azzal számolt, hogy 927-ben a X. János pápa segítségére siető magyar sereg Dél-Itáliában is portyázásokat hajtott végre, és ennek során szembekerült a területet birtokló Bizánci Birodalommal is.³ A bizánci fennhatóság alatt lévő két város elfoglalása pedig azért

¹ *Benedicti Sancti Andreae monachi chronicon*. In: Georgius Heinricus Pertz (ed.): *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 3. Hannoverae, 1839. 714. Vö. Czebe Gyula: *A magyarok 922. évi itáliai kalandozásának elbeszélése egy XIII. századi bizánci krónikatöredékben*. Magyar Nyelvőr, 59. évf. (1930) 164–167.; Fasoli, Gina: *Le incursioni ungarie in Europa nel secolo X*. Firenze, 1945. 149–152.; Vajay, Szabolcs de: *Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte (862–933)*. Mainz, 1968. 79–80. (*Studia Hungarica* 4.); Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Budapest, 1980. 265.; Györffy György: *A kalandozások kora*. In: Székely György (szerk.): *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig*. Budapest, 1984. 667–668. (*Magyarország története tíz kötetben I/1.*); Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984. 27.; Kristó Gyula – Makk Ferenc: *A kilencedik és a tizedik század története*. Budapest, 2001. 115–116.

² „Non post multum vero temporis Ungri venerunt in Apuliam et capta Aerea civitate ceperunt Tarentum. Deinc Campaniam ingressi non modicam ipsius provincie partem igni ac direptioni dederunt.” Arndt, Wilhelmus (ed.): *Romaldi II. archiepiscopi Salernitani Annales*. In: Georgius Heinricus Pertz (ed.): *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 19. Hannoverae, 1866. 399.

³ Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, 265.; Györffy: *A kalandozások kora*, 668.; Kristó Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, 1986. 32.; Kristó – Makk: *A kilencedik és a tizedik század története*, 115–116.; Tóth Sándor László: *A honfoglalástól az államalapításig. A magyarság története a X. században*. Szeged, 2010. 198.; Tóth Sándor László: *A magyar törzsszövetség politikai életrajza. A magyarság a 9–10. században*. Szeged, 2016. 531.

is érdekes, mert a 9–10. században a magyar seregek nagyon ritkán tettek kísérletet jól megerősített települések elfoglalására, és ezek a támadások még ritkábban jártak sikerrel.⁴

Az valóban igaz, hogy Romualdo Salernitano elmondja, Oria (*Aerea*) és Taranto (*Tarentum*) városát a magyarok (*Ungri*)⁵ elfoglalták. A kérdés csak az, hogy a forrásunk hitelesen számol-e be a történésekről. Mivel Oria és Taranto elestéről számos arab, latin és görög forrás megemlékezik, a kérdésre választ tudunk adni.

Ibn Haldūn és Ibn al-Aṭīr az A. H. 313. év kapcsán (925. március 29. – 926. március 18.) tesz említést arról, hogy egy muszlim flotta bevette Taranto városát.⁶ Ugyanerről az eseményről az A. H. 316. év alatt (928. február 25. – 929. február 13.) al-Nuwayrī,⁷ az A. H. 315. év alatt (927. március 8. – 928. február 24.) pedig a *Kitāb al-ʿuyūn* is beszámol.⁸ A görög és arab változatban fennmaradt *Cambridge-i krónika* az A. D. 6436. év (927–928) kapcsán tudósít arról, hogy egy muszlim flotta elfoglalta Taranto városát.⁹ A latin források közül a városnak a muszlimok általi bevételét a 927. év alatt említi az *Anonymi Barenensis* és az *Annales Lupi protospatharii*, a 929. év alatt pedig az *Annales Barenenses*.¹⁰

A latin források közül Oriának a muszlimok általi bevételét a 924. év kapcsán az *Anonymi Barenensis*, az *Annales Lupi protospatharii* és az *Annales Barenenses* is említi.¹¹ A muszlim források közül al-Bayān az A. H. 316. év (928. február 25. – 929. február 13.) alatt mondja el, hogy egy muszlim sereg megtámadta Oria (*Wari*) városát,¹² míg Ibn ʿIdarī az A. H. 313. év (925. március 29. – 926. március 18.) alatt számol be Oria (*Wār.y*) elestéről.¹³ A

⁴ Kristó: *Az Árpád-kor háborúi*, 16., 26., 28., 31., 33., 36., 37., 38., 40–41.; Tóth: *A magyar törzsszövetség politikai életrajza*, 542–543.

⁵ Vö. Hóman Bálint: *A magyar nép neve a középkori latinságban. I. Történelmi Szemle*, 6. évf. (1917) 134–151.

⁶ Amari, Michele: *Biblioteca arabo-sicula*. I. Torino–Roma, 1880. 411–412.; Amari, Michele: *Biblioteca arabo-sicula*. II. Torino–Roma, 1881. 191.; Fagnan, E. (Trad. et annotées): *Ibn el-Athir. Annales du Maghreb et de l’Espagne*. Alger, 1898. 317.; Vasiliev, A. A.: *Byzance et les Arabes. II. La dynastie macédonienne (867–959)*. Bruxelles, 1950. 148–149.

⁷ Vasiliev: *Byzance et les Arabes*, 231. Több kutatót is megtevésztett az, hogy a forrás a várost megtámadó sereg vezérét, Sabīrt „szláv”-nak nevezi, ami alapján tévesen egy szláv vezért láttak benne (Bréhier, Louis: *Bizánc tündöklése és hanyatlása*. Budapest, 1999. 165. (Varia Byzantina 1.); Veszprémy László: *Itt a magyar, hol a magyar? Megjegyzések a korai nyugati magyar kalandozások (907–933) forrásaihoz és időrendjéhez*. Hadtörténeti Közlemények, 127. évf. (2014) 87.). Voltaképpen ebben az esetben pusztán csak arról van szó, hogy a flotta parancsnoka egy, a Fátimida Kalifátusban magas tisztségre jutó rabszolga volt. Vö. Gay, Jules: *L’Italie méridionale et l’Empire byzantin depuis l’avènement de Basile Ier jusqu’à la prise de Bari par les Normands (867–1071)*. Paris, 1904. 208.; Halm, Heinz: *The Empire of the Mahdi. The Rise of the Fatimids*. Leiden–New York–Köln, 1996. 278–279.

⁸ Vasiliev: *Byzance et les Arabes*, 223.

⁹ Amari: *Biblioteca arabo-sicula*. I., 283.; Vasiliev: *Byzance et les Arabes*, 104.

¹⁰ Muratorius, Ludovicus Antonius: *Rerum Italicarum scriptores*. V. Mediolani, 1724. 147.; Churchill, W. J.: *The Annales Barenenses and the Annales Lupi Protospatharii. Critical Edition and Commentary*. MS Toronto, 1979. 116., 126.

¹¹ Muratorius: *Rerum Italicarum scriptores*, 147.; Churchill: *The Annales Barenenses*, 116., 126.

¹² Amari: *Biblioteca arabo-sicula*. II., 27.

¹³ Vasiliev: *Byzance et les Arabes*, 217.

Cambridge-i krónika pedig az A. D. 6434. év (925–926) alatt tesz említést arról, hogy a muszlimok elfoglalták Oria (*w.rā*) városát.¹⁴

Tudomásom szerint elsőként Veszprémy hívta fel a figyelmet a magyar kutatók közül arra, hogy a külföldi szakirodalom szerint Oria és Taranto városát nem magyarok, hanem muszlimok foglalták el,¹⁵ bár az események pontos datálásával kapcsolatban máig nem egységes a kutatók véleménye.¹⁶ Romualdo Salernitano – aki a két város muszlimok általi bevételéről nem ír – tehát egyszerűen összekeverte a támadókat, és a muszlimok helyett tévesen az ebben az időben Itáliában szintén megforduló magyarokat szerepeltette.¹⁷

Korábban széles körben elfogadott volt, hogy a magyarság 917-ben¹⁸ és 927-ben is ellenséges viszonyban állt a Bizánci Birodalommal. Úgy tűnik azonban, hogy nem csak a 917. évi magyar–bizánci konfliktusnak nincs megbízható forrásos alapja,¹⁹ hanem a magyarságnak a Bizánci Birodalom dél-itáliai területei ellen végrehajtott 927. évi hadjárata sem valós esemény, hanem csak egy középkori latin forrás szerzőjének tévedése.

Már korábban egy tanulmányomban felhívtam a figyelmet egy muszlim szerző, Abū Firās egy adatára, amely a magyarság és a Bizánci Birodalom 10. század közepi kapcsolatairól ad hírt. A szerző az A. H. 347. év (958. március 29. – 959. március 17.) kapcsán megemlíti, hogy VII. Kónstantinos bizánci császár (913–959) elküldte Kisázsziába egy sereg élén Basileios parakoimómenost, hogy harcoljon Sayf al-Dawla hamdanida fejedelem ellen. A hadjárat sikere érdekében a császár békét kötött a Nyugat urával (*sāhib al-garb*), valamint a bolgárok (*bulgār*), a ruszok (*rūs*), a magyarok (*turk*), a frankok (*ifrangā*) és más népek királyaival, és segítséget kért tőlük.²⁰ Bár korábban több kutató is azt feltételezte, hogy 958-ban a Magyar Fejedelemség ellenséges viszonyban állt a Bizánci Birodalommal,²¹ a forrás tükrében azonban ez a vélemény nem tartható. Ebben az évben a magyarság – vagy legalábbis annak a Bizánci Birodalom számára releváns része – szövetségese volt

¹⁴ Amari: *Biblioteca arabo-sicula*. I., 283.; Vasiliev: *Byzance et les Arabes*, 104.

¹⁵ Veszprémy: *Itt a magyar, hol a magyar?* 87.

¹⁶ Gay: *L'Italie méridionale*, 208.; Eickhoff, Ekkehard: *Seekrieg und Seepolitik Zwischen Islam und Abendland*. Berlin, 1966. 304–308.; Bréhier: *Bizánc tündöklése és hanyatlása*, 165.; Metcalfe, Alex: *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh, 2009. 49.; Churchill: *The Annales Baresnes*, 198–200.; Kreutz, Barbara M.: *Before the Normans Southern Italy in the Ninth and Tenth Centuries*. Philadelphia, 1991. 98.; Lev, Yaacov: *The Fātimid Navy, Byzantium and the Mediterranean Sea 909–1036 C.E./297–427 A. H.* Byzantion, vol. 54. (1984) 231.; Jacob, André: *La reconstruction de Tarente par les byzantins aux IXe et Xe siècles. À propos de deux inscriptions perdues*. Quellen und Forschungen aus italienischen Bibliotheken und Archiven, vol. 68. (1988) 1–2.; Runciman, Steven: *The Emperor Romanus Lecapenus and his reign. A Study of Tenth-Century Byzantium*. Cambridge–New York–Melbourne, 1999. 190.

¹⁷ Vö. Churchill: *The Annales Baresnes*, 200. 1. jegyz.

¹⁸ Vö. Balogh László: *A 917. évi anchialosi csata és a magyarság*. In: Révész Éva – Halmágyi Miklós (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok 5*. Szeged, 2007. 8–10.

¹⁹ Uo. 8–21.; Tóth Péter: *A besenyők betelepülésének hátteréhez: békekötés 933 után*. In: Bartha Júlia (szerk.): *Kunok és jászok 770 éve a Kárpát-medencében*. Szolnok, 2011. 157.; Bácsatyi Dániel: *A magyar kalandozó hadjáratok latin nyelvű kiűfői*. MS, 2016. 222.

²⁰ Balogh László: *Megjegyzések a 10. század második felének magyar–bizánci kapcsolataihoz*. In: Olajos Terézia (szerk.): *A Kárpát-medence, a magyarság és Bizánc*. Szeged, 2014. 11–18. (Opuscula Byzantina 11.)

²¹ Györffy: *A kalandozások kora, 709–710.*; Kristó – Makk: *A kilencedik és a tizedik század története*, 146.

VII. Kónstantinos császárnak, és segédcapatokkal is támogatta harcát a Hamdanida Fejedelemség ellen.²² Magyar harcosoknak a bizánci haderőben való jelenlétére pedig számos példát lehet még említeni. A bizánci haderő részeként magyar seregtettek jelen voltak az itáliai hadszíntéren (935, 1025),²³ a Balkánon (990-es évek)²⁴ és a birodalom keleti határai mentén is (954, 960-as évek).²⁵ Ezzel teljes összhangban számol be tehát Abū Firās is a magyar csapatoknak a bizánciak oldalán való harcáról a 958. évi események kapcsán.

Újabban lettem figyelmes arra, hogy a Bizánci Birodalom hadseregében harcoló idegen segédcapatok jelenlétét a 958. évi hadiesemények kapcsán a muszlim forrás mellett megbízható, kortárs bizánci forrás is megerősíti. VII. Kónstantinos császárnak egy, a keleti csapatokhoz 958 augusztusában–szeptemberében²⁶ írott oratiója megemlíti, hogy a bizánci haderő sikereinek híre az idegen népekhez is eljutott, és ezek csapataikkal csatlakoztak a hamdanidák ellen harcoló bizánci sereghez.²⁷ Már McGeer is felhívta a figyelmet arra, hogy ezen „idegen népek” alatt a bizánci haderő bolgár, rusz, magyar és frank segédcapatait értette a forrás szerzője.²⁸ Így a muszlim forrás hírére az idegen – köztük a magyar –

²² Balogh: *Megjegyzések a 10. század második felének magyar–bizánci kapcsolataihoz*, 13–14.

²³ Reiske, I. I. (rec.): *Constantini Porphyrogeniti imperatoris de ceremoniis aulae Byzantinae*. I. Bonnae, 1829. 660–661.; Churchill: *The Annales Baresnes*, 118.; Moravcsik: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, 34.; Olajos Teréz: *Felhasználatlan bizánci forrás a magyarság korai történetéhez*. *Antik Tanulmányok*, 33. évf. (1987–88) 26.; Olajos Teréz: *Egy felhasználatlan forráscsoport. A 11. századi magyar–bizánci kapcsolatok történetéhez*. *Századok*, 132. évf. (1998) 219–222.

²⁴ Moravcsik: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, 74–77.; Balogh László: *II. Basileios bizánci császár türk szövetségesei*. In: Gálffy László – Sáringer János (szerk.): *Fehér Lovag. Tanulmányok Csernek Sándor 65. születésnapjára*. Szeged, 2015. 86–99.

²⁵ Balogh: *Megjegyzések a 10. század második felének magyar–bizánci kapcsolataihoz*, 11–13.; McGeer, Eric: *Sowing the Dragon's Teeth. Byzantine Warfare in the Tenth Century*. Washington, 2008. 201. (*Dumbarton Oaks Studies* 33.); Becker, J. (Hrsg.): *Die Werke Liudprands von Cremona*. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi*. 41. Hannoverae–Lipsiae 1915³, 199.; Baán István (szerk.): *A Nyugat és Bizánc a 8–10. században*. Budapest, 2005. 541. (*Varia Byzantina* 9.) Újabbán felmerült, hogy a 9. század közepén készült Hludovpsalter egyik képén egy bizánci szolgálatban álló magyar harcos látható. Vö. Petkes Zsolt – Sudár Balázs (szerk.): *Honfoglalók fegyverben*. Budapest, 2017. 2. javított kiadás 40. (*Magyar Östörténet* 3.)

²⁶ McGeer, Eric: *Two Military Orations of Constantine*. In: Nesbitt, John W. (ed.) *Byzantine Authors: Literary Activities and Preoccupations. Texts and Translations dedicated to the Memory of Nicolas Oikonomides*. Leiden–Boston, 2003. 123. (*The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Culture, 400–1500*. 49.)

²⁷ „The great and widespread report of your courage has reached foreign ears, to the effect that you have an irresistible onslaught, that you possess incomparable courage, that you display a proud spirit in battle. When several contingents of these foreign peoples recently joined you on campaign, they were amazed to see with their own eyes the courage and valour of the other soldiers who performed heroically in earlier expeditions; let them now be astonished at your audacity, let them marvel at your invincible and unsurpassable might against the barbarians. [...] Let your heroic deeds be spoken of in foreign lands, let the foreign contingents accompanying you be amazed at your discipline, let them be messengers to their compatriots of your triumphs and symbols which bring victory, so that they may see the deeds you have performed.” Uo. 131–132; Vári R.: *Zum historischen Exzerptenwerke des Konstantinos Porphyrogenetos*. *Byzantinische Zeitschrift*, vol. 17. (1908) 75–85.; Ahrweiler, Hélène: *Un discours inédit de Constantin VII Porphyrogénète*. *Travaux et Mémoires*, vol. 2. (1967) 396.

²⁸ McGeer: *Two Military Orations of Constantine*, 131. 81. jegyz.

csapatoknak a bizánci oldalon való hadba vetésére most már nem másnak, mint magának VII. Kónstantinos császárnak a mondatai is megerősítik.²⁹

Nem csak a magyarságra, hanem egyes, a 10–13. században élt magyar – vagy a magyarsággal kapcsolatba hozott – személyekre vonatkozóan is kerültek elő új – vagy csak addig ilyen vonatkozásban a magyar kutatók által fel nem használt – források.³⁰ Ezek között pedig több olyan dokumentum is található, amely a 11. századi Dél-Itáliához köthető.

Olajos vonta be a magyar történelem forrásai közé a Région metropolia 1050 körül datálható görög nyelvű vagyoneleltárát, amelyben a Negyven-Szentekről elnevezett időszíkhon földjei között szerepel „Ungros városkörnyéki [t.i. Rhegium (Reggio di Calabria)] birtoka” is.³¹ Szintén Olajos hívta fel a figyelmet arra, hogy egy 1076/1077-re datálható görög nyelvű adásvételi szerződésben, amelyet a Calabriában lévő Vibo Valentia és Catanzaro közelében fekvő Mesiano jegyzője állított ki, szerepel egy „Ungrosénak mondott ... föld”.³² Valószínű, hogy ezen Ungrosok vagy a 10. században valamelyik itáliai hadjáratauk során fogságba esett magyar harcosok voltak,³³ vagy pedig a bizánci haderőben harcoló magyar katonák (leszármazottai?) lehettek.³⁴ Ez utóbbi lehetőséget az is támogathatja, hogy 935-ben és 1025-ben forrással tudjuk igazolni bizánci szolgálatban álló magyar csapatok Dél-Itáliába érkezését, valamint azt is, hogy 1053/1054-ben egy magyar csapattest parancsnoka, Kyrillos spatharokandidatos és domestikos a dél-itáliai Calabriában fekvő Asekrétis monostornak földet adományozott.³⁵ Már ezen adatok alapján is megállapíthatjuk, hogy Dél-Itália területén a 11. századtól adatolhatóan éltek olyan személyek, akik maguk vagy ősük magyar származásúak voltak.

Nemrégiben lettem figyelmes arra, hogy egy 980-ban kiadott dél-itáliai latin nyelvű oklevélben, amely szerint a néhai Péternek a fia, Péter comes művelésre ad át földet a

²⁹ Az ebben az esetben aligha lényeges, hogy maga a császár vagy egyik „társszerzője” készítette-e el a szöveget. Vö. Ševčenko, Ihor: *Bíborbanszületett Konstantin újraolvasása*. In: Shepard, Jonathan – Franklin, Simon (szerk.): *A bizánci diplomácia*. Budapest, 2006, 254., 255. 49. jegyz. (Varia Byzantina 11.)

³⁰ Olajos Terézia: *Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez*. Szeged, 2014. 90–109., 110–118., 150–156. (Opuscula Byzantina 12.)

³¹ Uo. 90–95. vö. Guillou, André: *Le Brébion de la métropole byzantine de Région (vers 1050)*. Città del Vaticano, 1974. 179.

³² Olajos: *Felhasználatlan bizánci forrás a magyarság korai történetéhez*, 26–27.

³³ Vö. *Ekkehardus Casuum S. Galli continuatio*. In: Pertz, Georgius Heinricus (ed.): *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum II*. Hannoverae, 1829. 107.; *Benedicti Sancti Andreae monachi Chronicon*, 714; Olajos: *Felhasználatlan bizánci forrás a magyarság korai történetéhez*, 25–26; Elter István: *Ibn Hayyān a kalandozó magyarokról*. Szeged, 2009. 88., 105. (Szegedi Középkor-történeti Könyvtár 24.)

³⁴ Olajos: *Felhasználatlan bizánci forrás a magyarság korai történetéhez*, 26.; Olajos: *Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez*, 104–109. Úgy tűnik, hogy a magyarság az itáliai toponimiában is nyomot hagyott: Tardy, Lajos: *Le incisioni magiare nella Lombardia del IX secolo e la conseguente comparsa del cognome „Ungaro” nell’onomastica italiana*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Romanica, 7. évf. (1982) 153–164.; Pellegrini, Giovan Battista: *Tracce degli Ungari nella toponomastica italiana ed occidentale*. In: Popoli delle steppe: Unni, Avari, Ungari. I. Settimane di studio del Centro italiano di studi sull’alto medioevo 35. Spoleto, 1988. 307–340.

³⁵ Guillou, A. – Rognoni, C.: *Une nouvelle fondation monastique dans le theme de Calabre (1053–1054)*. Byzantinische Zeitschrift, vol. 84–85. (1991–1992) 424., 426–428.; Olajos: *Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez*, 96–103.

Campaniában lévő Castellabate közelében,³⁶ szerepel *Leo filius Petri Ungri*.³⁷ Ebben az esetben a már idézett bizánci források alapján feltételezhetjük, hogy az *Ungri* Leo apjának a magyar származására utal.³⁸ Ezen adat alapján úgy tűnik, hogy Dél-Itáliában nem csak a 11. században, de már a 10. század második felében is éltek olyan személyek, akik maguk vagy őseik a magyarsághoz köthetők. Ezek az emberek, akárcsak a bizánci haderőben harcoló angol, alán, besenyő, frank, rusz, vagy például vlah harcosok,³⁹ új színnel gazdagították a Bizánci Birodalom népességének már eddig is sokszínű mozaikját.⁴⁰

Summary

Marginalias to the history of the Hungarians in the 10th century

The recent decades witnessed the appearance of new sources on the relation of the Byzantine Empire and the Hungarians. In many cases these sources modified our knowledge of the age. Previously, several researchers assumed that a Hungarian army attacked and took over two southern Italian Byzantine cities, Oria and Tarentum in 927. This view was based on the work of Romualdo Salernitano. However, his statement is wrong. The two cities were captured by Muslim troops, and the Italian author mistakenly wrote Hungarians instead of Muslims.

A Muslim author, Abu Firas tells us, that when the Byzantine Empire attacked the Hamdanid Principality in 958, a Hungarian military troop fought as part of the Byzantine army. Recently I became aware that Emperor Constantine VII also highlighted the presence of foreign troops in the Byzantine army in his oratio to his troops during the campaign. This confirms the facts we find in the work of the Muslim author.

A South Italian diploma mentions a peasant, called *Leo filius Petri Ungri* in 980. He or his descendant probably was a Hungarian warrior in Byzantine service.

³⁶ Visentin, Barbara: *Fondazioni cavensi nell'Italia Meridionale (secoli XI–XV)*. Battipaglia, 2012. 160.

³⁷ Morcaldi, Michael – Schiani, Mauro – Stephano, Sylvano de (cur.): *Codex diplomaticus Cavensis*. II. Mediolani–Pisis–Neapoli, 1875. (Nr. 324) 146. Ez úton is szeretném megköszönni Bara Péternek a forrás értelmezéséhez nyújtott segítségét.

³⁸ Ebner, Pietro: *Economia e società nel Cilento medievale*. I. Roma, 1979. 170. 53. jegyz. (Thesaurus Ecclesiarum Italiae recentioris aevi XII./4.)

³⁹ Janin, R.: *Les Francs au service des «Byzantins»*. Échos d'Orient, vol. 29 (1930) 61–72.; Vasiliev, A. A.: *The Opening Stages of the Anglo-Saxon Immigration to Byzantium in the Eleventh Century*. Seminarium Kondakovianum, vol. 9 (1937) 39–70.; Ciggaar, Krijnie: *L'émigration anglaise à Byzance après 1066. Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople*. Revue des études Byzantines, vol. 32 (1974) 301–342.; Shepard, Jonathan: *Another New England? Anglo-Saxon Settlement on the Black Sea*. Byzantine Studies, vol. 1. (1974) 18–39.; Shepard, Jonathan: *The English and Byzantium. A Study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century*. Traditio, vol. 29. (1973) 53–92.; Makk Ferenc: *Megjegyzések a Szent László korabeli magyar–bizánci kapcsolatok történetéhez*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica, vol. 96. (1992) 16–22.; Wierzbński, Szymon: *Normans and Other Franks in 11th Century Byzantium: the Careers of the Adventurers before the Rule of Alexius I Comnenus*. Studia Ceranea, vol. 4 (2014) 277–288.; Shepard, Jonathan: *The Uses of the Franks in Eleventh-Century Byzantium*. Anglo-Norman Studies, vol. 15 (1993) 275–305.

⁴⁰ Vö. Janin: *Les Francs au service des «Byzantins»*, 61.